

Lapsiperheiden urbanisoituminen ja muut kaupungistumisen trendit

Emma Terämä

Tiivistelmä

- Suurin osa suomalaisista asuu kaupungeissa, ja kaupungistuminen jatkuu edelleen.
- Tässä luvussa tarkastellaan eräitä kaupungistumisen kanssa saman aikaisia ja mahdollisesti sen kanssa vuorovaikuttavia trendejä: yksinasumisen yleistymistä, asumispreferenssien muutosta, syntyvyyden laskua eri alueilla, työn murrosta ja sen tuomaa monipaikkaisuutta sekä kestävän kehityksen huomioimista alueiden suunnittelussa.
- Nuorten yksinasumisen lisääntyminen ja kaupungistuminen ovat toisiaan ruokkivia trendejä. Ikääntyneiden yksinasumisessa vastaavaa yhteyttä kaupungistumiseen ei ole vielä havaittavissa.
- Asunnon sijainti ja liikenneyhteydet ovat nykyisin perheiden eniten arvostamia viihtyisyystekijöitä asunnon valinnassa. Vaikka osa perheistä suosii edelleen omakotitaloasumista, kerrostaloasumisen suosio on ollut nousussa 1990-luvun lopulta asti. Siten asumispreferenssit näyttävät kääntyneen suosiin kaupungistumista.
- Syntyvyys on alentunut niin kaupungeissa kuin maaseudulla. Kaupungeissa syntyvyys on maaseutua alhaisempaa, ja asuinneliöt kalliimpia. Kaupungistuminen voi olla osaltaan yhteydessä syntyvyyden laskuun.
- Pirstaloitunut työelämä ja työpaikkojen digitalisoituminen pakottavat ja mahdollistavat ihmisten asumisen useammalla kuin yhdellä paikkakunnalla. Tämä saattaa tulevaisuudessa vaikuttaa ihmisten asumispreferensseihin ja sitä kautta kaupungistumiskehitykseen odottamattomilla tavoilla.
- Tiivistyvä rakennettu ympäristö ja toimiva yhdyskuntarakenne edesauttavat resurssiviisaan yhteiskunnan toteutumista ja mahdollistavat näin osaltaan kestävän kaupunkiasumisen.

Loppuvuodesta 2018 alkaen on nähty lukuisia uutisia väestönkehityksestä. Syntyvyyden laskun dramaattiset käänneet ja toisaalta kaupungistumiskehitys ovat saaneet kosolti huomiota, ainakin alkuvuoden ja kevään 2020 koronan esiinmarssiin asti. Tilastoinnin lisäksi tarvitsemme entistä enemmän ymmärrystä ennakointia ja oikea-aikaista päätöksentekoa varten. Ennakoivassa työssä onkin väestöntutkimuksessa eli demografiassa pitkät, joskin trendeille herkäät perinteet.

Väestön hitaasta luonnollisesta uusiutumisesta huolimatta kehityksen ennakointi on haastanut ennen ja haastaa edelleen. Tästä ovat esimerkkinä kuolevuuden pitkäaikainen lasku ja nyttemmin syntyvyyden nopea lasku. Kun väestörakenteen analyysiin yhdistyy muuttoliike, ennakointi vaikeutuu entisestään. Kaupungistuminen, eli väen muuttaminen kaupunkeihin, on yksi esimerkki muuttoliikkeestä. Tutkittua tietoa ja kiinnostusta aiheeseen on nyt kansallisesti enemmän kuin ehkä koskaan ennen, joten tarvitsemme tueksi ymmärrystä syventävää keskustelua sekä hitusen malttia poh-tiessamme tulevaisuuden Suomen väestönkuvaava myös kaupunkinäkökulmasta.

Tässä kirjoituksessa pohdin, miltä kaupungistumiskehitys näyttää Suomen ympäristökeskuksen ja yhteistyökumppanien analyysien valossa. Kirjoitustyön levittäytyttyä välille aikaan ennen koronakriisiä ja nyt kriisin huipun tietämille on sanottava, että loppupäätelmien tekeminen oli haastavaa. Muuttunutta toimintaympäristöä kuvaa se, että aiemmat trendit eivät todennäköisesti peilaa tulevaa. Kaupunkien ja kaupunkiseutujen tilanne on väestön, rakennetun ympäristön ja preferenssien osalta kehittynyt huimasti sitten vuoden 2015, ja oletettavasti edelleen koronakriisin myötä. Työn murros, monipaikkaisuus ja kestävä kehitys ovat kaikki ilmiöitä, jotka liittyvät väestötrendeihin, mutta

joihin on myös tavalla tai toisella vaikuttanut kevään 2020 koronatilanne. Kysymys tulevista trendeistä on täten erittäin ajankohtainen ja koskettaa montaa päätöksenteon tasoa, ei vähiten kaupunkeja ja kaupunki-seutuja.

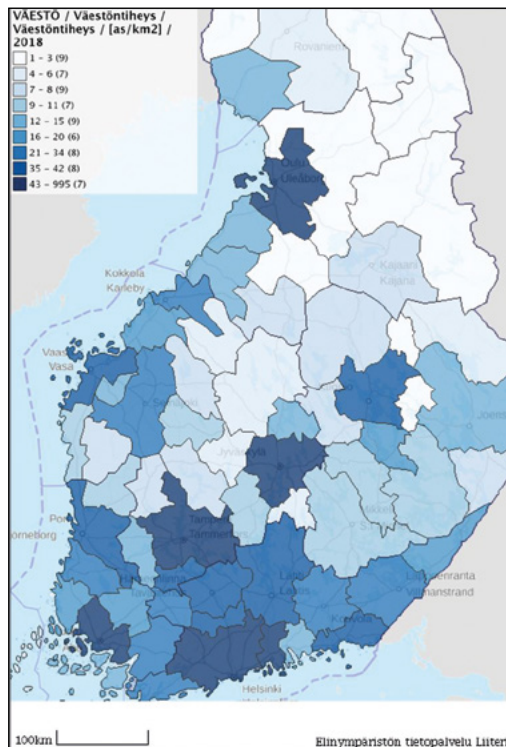
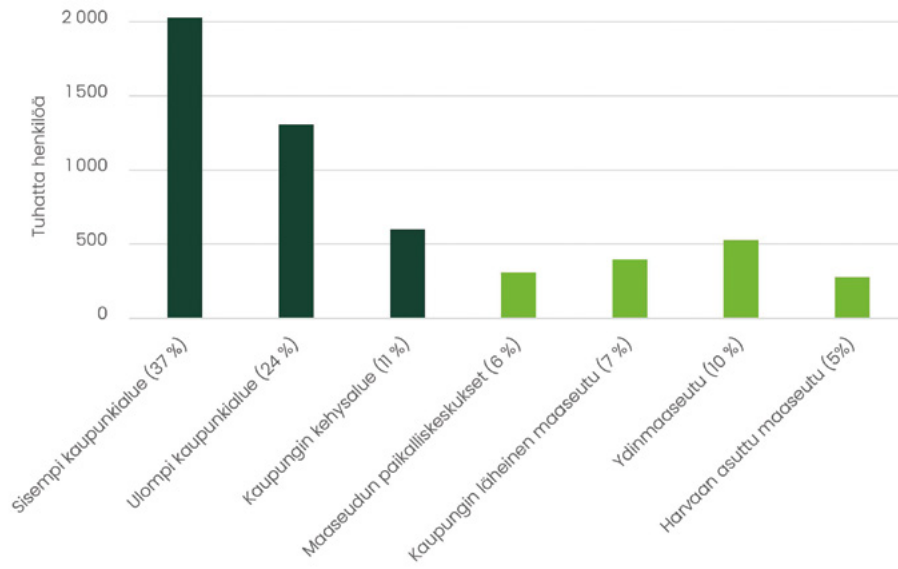
Missä suomalaiset asuvat

Tämän raportin luvussa Timo Aro tarkastelee muuttoliikkeen trendejä ja niiden vaikutuksia alueiden kehitykselle 1990-luvulta tähän päivään. Hän toteaa, että muuttoliikkeen ja väestön luonnollisen kehityksen yhteisvaikutus on viime vuosina ollut kaupunkeihin keskittyminen ja alueiden välinen, mutta myös niiden sisäinen eriytyminen. Tässä luvussa tarkastellaan vuoden 2018 staattista tilannetta ihmisten jakautumisesta eri alueille (kuvio 1 ja kartta 1) sekä ennakoitaan tulevaa väestönkehitystä olemassa olevan tiedon valossa.

Toimintaympäristön kartoittamiseksi voidaan Suomen väestöä kuvata erinomaisia rekisteriaineistoja hyödyntämällä asuinpaikan mukaan. Tarkastellaksemme väestöä ja rakennettua ympäristöä hallinnollisista rajoista riippumatta jaetaan Suomi seitsemään paikkatietopohjaiseen kaupunki- ja maaseutuluokkaan (Helminen ym., 2014). Suurin osa suomalaisista asuu tiiviisti rakennetulla, niin sanotulla sisemmällä kaupunkialueella (kuvio 1). Sisemmällä kaupunkialueella tarkoitetaan kaupunkien tiivistä ja yhtenäistä rakennettua aluetta, jonka rakentamistehokkuus vastaa vähintään tiivistä pientaloaluetta. Ulompi kaupunkialue taas koostuu erillisistä lähiöistä, kaupan, teollisuuden ja toimistojen alueista sekä viheralueista, mutta myös alemman tehokkuuden asuinalueista, jotka ovat osa yhtenäistä kaupunkialuetta (Helminen ym., 2014). Kehysalueella tarkoitetaan välittömästi fyysiseen kaupunkialueeseen kytkeytyvää osaa kau-

Kuvio 1. Suomalaisen sijoittuminen kaupunki-maaseutuluokkiin, lukumäärä ja osuus koko maan väestöstä (%).

Lähde: Elinympäristön tietopalvelu Liiteri (SYKE) ja Tilastokeskus, 2018.

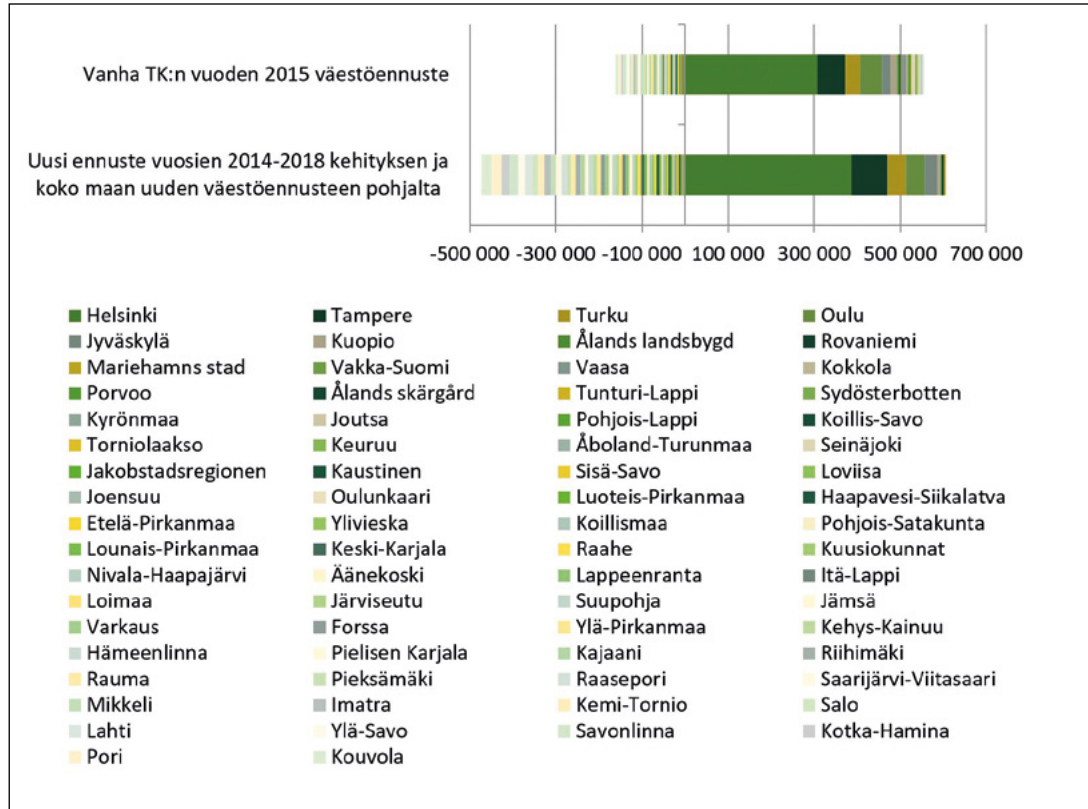

Kartta 1. Väestötiheys seutukunnittain (suluissa kappalemäärä, yhteensä 70). Kartassa näkymättömät pohjoisen seutukunnat kuuluvat harvimmin asuttuihin.

Lähde: Liiteri (SYKE) ja Tilastokeskus.

Kuvio 2. Seutukuntien väestönmuutos uuden ja vanhan ennusteen valossa. Eri värit kuvastavat eri seutukuntia.

Lähde: SYKE YKR-tietokanta ja Tilastokeskus.

pungin ja maaseudun välivyöhykkeestä. Kehysalueen asutokanta on omakotitalovoittoista. Tiiviimpää rakennettua aluetyyppiä edustaa vielä neljäs, maaseudun paikalliskeskus. Muut kolme aluetyyppiä ovat kaupungin läheinen maaseutu, ydinmaaseutu ja harvaan asuttu maaseutu. Karttakuva (Kartta 1) puolestaan näyttää väestötiheyden seutukunnittaisen jakautumisen Suomessa. Karttanäkymässä korostuvat suuret, korkean väestötiheyden kaupunkiseudut. Kuvioiden perusteella voidaan todeta, että vaikka laskettaisiin eri tavoin (eri luokituksia, eri raja-arvoja käyttäen), noin kahdeksan kymmenestä suomalaisesta asuu kaupunkimaisella alueella.

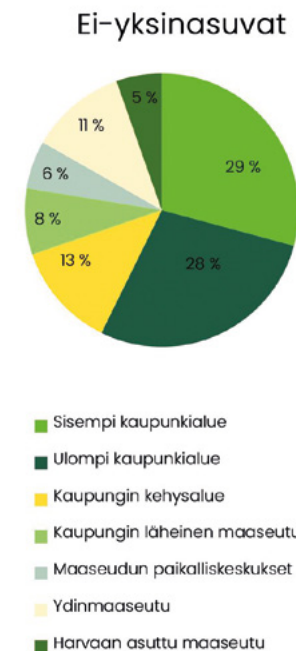
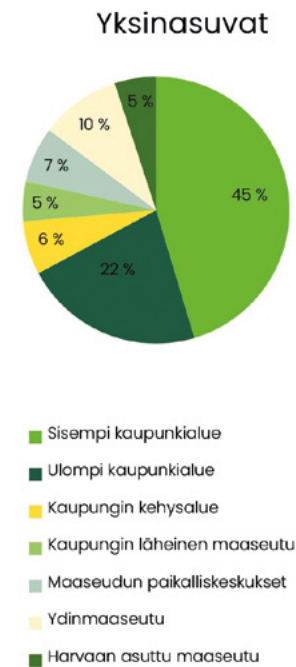
Kun halutaan ennakoivaa tietoa alueiden kehityksestä, on mielekästä verrata useampana eri aikana tehtyjä trendilaskelmia. Näin on tehty kuviossa 2. Siinä näytetään, miten seutukunnat (70) ovat muuttuneet väestöennusteeltaan vuodesta 2015 vuoteen 2018. Aiemmassa, vuoden 2015 tilanteeseen pohjautuvassa ennusteessa harvempi seutukunta menetti asukkaita ja useampi voitti, kun taas sitä seuranneiden vuosien kehityksen ja uudemman Tilastokeskuksen väestöennusteen valossa huomattavasti useampi seutukunta menettää ja harvempi kasvaa vuoteen 2040 mennessä.

Yksinasuvat ja kaupungistuminen

Koko väestön ja alueiden tarkastelu ei vielä kerro meille asumisen yksiköistä eli asutokunnista. Näiden ja perheiden koko vaihtelee aluetyypeittäin. Esimerkiksi yhden hengen asutokunnat ovat huomattavasti yleisempiä sisemmällä kaupunkialueella, kun taas useamman hengen asutokunnat sijoittuvat yhtä paljon sisemmälle kuin ulommalle kaupunkialueelle (kuvio 3). Yksinasuvien ja muun väestön asuminen maaseudulla

Kuvio 3. Yksinasuvien ja ei-yksinasuvien jakautuminen kaupunki- ja maaseutualueille vuonna 2016.

Lähde: SYKE/YKR ja Rakennus- ja huoneistorekisteri (RHR), julkaistu raportissa Terämä ym., 2018.

on vertailussa lähes yhtä yleistä, mutta kaupunkien pientalovoittoisella kehysalueilla yksinasuminen on muita asuntokuntia harvinaisempaa.

Yksinasuminen on lisääntynyt. Vuonna 2017 Suomen kotitalouksista 43 prosenttia oli yhden hengen talouksia, kun vastaava luku oli 28 prosenttia vuonna 1985. Samalla aikavälillä yksinasuvien henkilöiden lukumäärä yli kaksinkertaistui (Terämä ym., 2018). Tämä on jossain määrin seurausta väestön ikärakenteen muutoksesta (korkealla iällä puolisonsa menettäneet asuvat tyypillisesti yhden hengen talouksissa), mutta toisaalta myös perheenmuodostuksen muutoksista, kuten myöhäisemmästä parinvalinnasta ja yhteen muuttamisesta. Tästä näkyvänä esimerkkinä on myös ensisynnyttäjien keski-ikä tasainen nousu (Suomessa nyt 29.4 vuotta) kuten Tilastokeskuksen väestötilastoista käy ilmi (SVT, 2016–2018, kts. myös Rotkirchin luku tässä raportissa). Tämä trendi, kuten yksinasuminen, ei koske vain Suomea, vaan on nähtävissä myös muualla Euroopassa (Eurostat 2017; Terämä ym., 2018).

Yksinasuminen nousevana trendinä koskee useita ikäluokkia. Yksinasuminen on lisääntynyt paitsi vanhuusiällä, myös nuorten ja keski-ikäisten ikäryhmissä, mutta jakautuu sukupuolittain epätasaisesti. Enemmistö yksinasuvista on naisia vanhimmissa (yli 65-vuotiaiden) ikäryhmissä, ja miehiä puolestaan 25–54-vuotiaissa. Alle 24-vuotiaiden ja 55–64-vuotiaiden ikäluokissa sukupuolten välillä on vähemmän eroa (Terämä ym., 2018 ja kuvio 4). Asumispreferensseissä näkyy myös se, että yksinasuvien naisten osuus on korkeampi kaupunkimaisissa kunnissa, erityisesti Etelä-Suomessa, kun taas yksinasuvia miehiä on enemmän Pohjois-Suomessa, Kainuussa ja Itä-Suomen maaseutumaisissa kunnissa (mt.). Nuoret yksinasuvat, niin miehet kuin naiset, sijoittuvat kuitenkin tyypillisesti kaupunkialueille. Kasvavilla kaupunkialueilla onkin jo pulaa pienemmistä

asunnoista, vaikka yksiöitä on rakennettu runsaasti (Kannisto, Kokkonen, Korhonen & Vuorio, 2019).

Yksinasumisen suhde kaupungistumiseen vaikuttaa suoraviivaiselta. Kun kerran molemmat ovat samansuuntaisia (lisääntymään päin), voinko myös sanoa, että ne ovat toisiaan ruokkivia? Tämän pohtimisessa voi auttaa käänteisen hypoteesin tunnustelu. Jos kaupungistuminen ei olisi kasvussa, voisiko yksinasuminen silti olla? Nuorten osalta vastaus vaikuttaisi selvältä: yksin asuvien alle 30-vuotiaiden osuus on kasvanut selvästi nimenomaan kaupunkialueilla, ja vähentynyt maaseudulla (Nikander & Pietiläinen, 2015). Toisaalta tiedämme, että eliniänodotteen (epätasaisen) kasvun myötä vanhuusiän yksinasuminen tulee yleistymään entisestään. Mihin nämä henkilöt alueellisesti sijoittuvat tulee olemaan yksi merkittävä tekijä sen arvioinnissa, tuleeko yksinasuminen jatkossa kytkeytymään kaupungistumiseen vai ei.

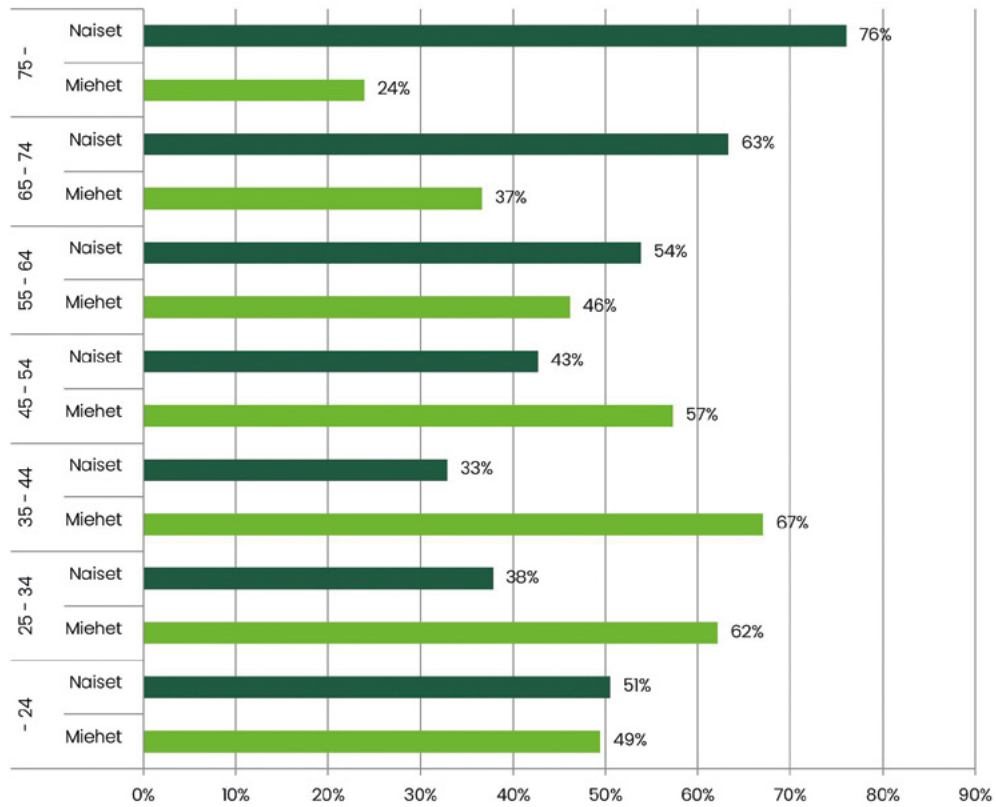
Tällä hetkellä vaikuttaa kuitenkin siltä, että yksinasumisen lisääntymisen ja kaupungistumisen välillä on yhteys. Esimerkiksi Ruotsissa yksinasumisen kasvu ei enää ole niin suurta kuin meillä Suomessa (Terämä ym., 2018). Voidaan hyvin olettaa, että Suomessakin tullaan näkemään niin yksinasumisessa kuin kaupungistumisessa jonkinlainen lakipiste, minkä jälkeen muutovauhti laantuu.

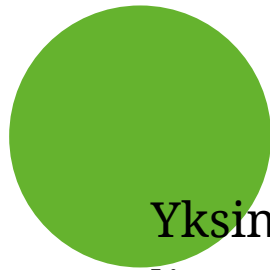
Suomalaisten asumispreferenssit

Neljättä kertaa vuonna 2016 toteutettu valtakunnallinen asukasbarometri-seurantatutkimus (N=3005) antoi kiinnostavaa pohdittavaa. Asunnon sijainti ja liikenneyhteydet nousivat eniten mainintoja saaneiksi viihdytystekijöiksi aikaisempien kyselyiden ykköstekijän, rauhallisuuden, sijaan (Strandell, 2017). Toisaalta kaupungistuminen, tässä tapauksessa keskustamaisen ker-

Kuvio 4. Yksinasuvien miesten ja naisten osuus ikäryhmittäin vuonna 2016.

Lähde: Tilastokeskus.

Yksinasumisen
lisääntymisen ja
kaupungistumisen
välillä on yhteys.

rostaloasumisen suosion kasvu ja omakotitalotoiveiden väheneminen, on ollut vähitellen kehittyvä trendi jo vuodesta 1998 lähtien.

Pellervon (Haltia ym., 2019) kaupunkiseutuja koskevan asumispreferenssitutkimuksen (N=2900) mukaan kaupunkilaiset ovat jaettavissa neljään asukasprofiiliin: Viherkaupungin pientaloasujat (24 % vastaajista), Urbaanit kaupunkilaiset (15 %), Hintatietoiset omistusajat (50 %) ja Modernit viherkaupunkilaiset (11 %). Profiilista riippumatta vastaajat olivat halukkaita maksamaan vehreydestä asunnon läheisyydessä, mutta alle 40-vuotiaat olivat muita vähemmän halukkaita maksamaan autopaikoista (Haltia ym., 2019).

Kiinnostavaa väestönkehityksen ja kaupungistumisen näkökulmasta on lapsiperheiden asumiskriteereiden muutos. Kuten Aro toteaa tämän raportin luvussaan, 2000-luvun Nurmijärvi-ilmiön voidaan sanoa muuttuneen 2010-luvun Järvenpää-ilmiöksi. Tätä tukee muun muassa se, että joukkoliikenteen merkitys kasvaa perheissä, kun lapset alkavat liikkua itsenäisesti. Samoin se, että aiemmista kyselykierroksista poiketen nyt myös lapsiperheet toivovat palveluiden osalta eniten kahviloita ja ravintoloita (Strandell, 2017). Ensisijaisina kriteereinä asumiselle pidetään paitsi rauhallisuutta, turvallisuutta ja luonnonläheisyyttä niin nyt myös sitä, että lapsilla on kavereita kävelymatkan päässä ja että lähikoulun taso on hyvä (Strandell, 2017). Monille lapsiperheille on kuitenkin edelleen tärkeää niin kutsuttu oma päätösvalta asumisessa. Useimmissa tapauksissa tämä tarkoittaa edelleen omaa taloa, pihaa ja autopaikkaa (mt.). Näitä ei toki tiiveimmiltä kaupunkialueilta löydy.

Kuten Pellervon tutkimuksessa (Haltia, 2019), elämäntapojen yksilöllistyminen näkyy myös lapsiperheiden jakautumisessa urbaaneihin ja pientaloihmisiin ja sen myötä myös asumisen kriteereiden erilaistumi-

ssa samasta elämänvaiheesta huolimatta (Strandell, 2017). Lapsiperheiden urbanisoituminen on jo pidemmän aikaa näkynyt kaupungeissa pienten lasten määrän kasvuna, mutta nyt myös nuorten määrä on alkanut kasvaa. Perheet eivät siis muuta pois kaupungista lasten kasvaessa, ainakaan samassa määrin kuin ennen (vrt. Nurmijärvi-ilmiö).

Syntyvyyden murros kaupungissa ja maaseudulla

Syntyvyyden raju lasku on tullut Suomessa tutuksi niin suurelle yleisölle kuin tutkijoille ja päättäjille. Kuten tämän raportin syntyvyyttä käsittelevässä luvussa esitetään, syntyvyys mitattuna kokonaishedelmällisyysluvun avulla, eli naisille keskimäärin syntyvien lasten lukuna, on laskenut jo koko 2010-luvun ajan ja lasku on jyrkentynyt vuoden 2015 jälkeen (SVT, 2018). Vuonna 2018 kokonaishedelmällisyysluku oli 1.41 (ja enää 1.35 vuoden 2019 ennakkotilastossa), kun uusiutumistaso edellyttäisi keskimäärin 2.1 lapsen syntymää naista kohti. Vuonna 2018 syntyvyys laski ensimmäistä kertaa 2010-luvulla kaikissa maakunnissa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että lasku olisi tasaista, tai että alhainen syntyvyys jakautuisi tasaisesti eri aluetyypeille.

Voidaksemme arvioida laskevan syntyvyystrendin suhdetta kaupungistumiseen, tarkastellaan syntyvyyden murrosta hieman tarkemmin alueellisesti. Jotta pääsisimme maakuntien sisäisiin eroihin käsiksi, voimme jälleen hyödyntää kaupunki-maaseutuluokkia. Lähes poikkeuksetta kaupunkialueiden syntyvyys on alhaisempi kuin maaseudulla (kts. taulukko 1). Kaupunkien sisällä on kuitenkin eroja: lähiöissä ja pienemmissä kaupungeissa tai kylissä (ulompi kaupunki / kaupungin kehysalue), missä keskimääräinen asuntokoko on ydinkeskustaa suurempi, neliöhinta halvempi ja

luonnonläheisyys houkuttaa perheitä (kääntöpuolena autoriippuvuus), on tyypillisesti suurempi syntyvyys kuin ydinkeskustassa. Toisaalta ydinkeskustassa myös sijaitsee tyypillisesti enemmän pieniä asuntoja ja perheille sopivista asunnoista voi olla pulaa.

Taulukko 1. Kaupunki-maaseutuluokittainen kokonaishedelmällisyys eri maakunnissa vuoden 2019 kuntakohtaisista hedelmällisyyslukuista laskettuna. Kaikissa maakunnissa ei ole kaikkia alueluokkia edustettuina, niissä on käytetty koko maan sen alueluokan keskiarvoa (kursiivi).

Lähde: Tilastokeskus ja SYKE-YKR.

Luokka/ Maakunta	Sisempi kaupunki- alue	Ulompi kaupunki- alue	Kaupungin kehysalue	Maaseudun paikallis- keskus	Kaupungin läheinen maaseutu	Ydin- maaseutu	Harvaan asuttu maaseutu	Maakunnan keskiarvo
Uusimaa	1.28	1.50	1.67	1.54	1.80	1.53	1.70	1.58
Varsinais-Suomi	1.07	1.65	1.68	1.52	1.79	1.70	1.70	1.59
Satakunta	1.40	1.63	1.53	1.66	1.85	1.68	2.06	1.69
Kanta-Häme	1.44	1.38	1.64	1.64	1.72	1.13	1.70	1.52
Pirkanmaa	1.11	1.68	1.82	1.57	1.47	1.57	1.70	1.56
Päijät-Häme	1.30	1.50	1.78	1.59	1.50	1.55	1.70	1.56
Kymenlaakso	1.28	1.35	1.79	1.64	1.89	1.46	1.70	1.59
Etelä-Karjala	1.28	1.22	1.66	1.64	1.85	1.52	1.70	1.55
Etelä-Savo	1.28	1.28	1.78	1.48	1.89	1.61	1.42	1.54
Pohjois-Savo	1.28	1.37	1.78	1.67	1.89	1.67	1.54	1.60
Pohjois-Karjala	1.28	1.13	1.86	1.65	1.89	1.63	1.44	1.55
Keski-Suomi	1.28	1.15	1.66	1.79	1.87	1.84	1.89	1.64
Etelä-Pohjanmaa	1.28	1.46	1.78	1.76	1.89	1.77	1.70	1.66
Pohjanmaa	1.29	1.54	2.41	1.64	1.85	1.82	1.70	1.75
Keski-Pohjanmaa	1.28	1.71	1.78	1.64	1.89	1.92	2.41	1.81
Pohjois-Pohjanmaa	1.28	1.60	1.99	1.81	2.48	2.31	2.15	1.95
Kainuu	1.28	1.37	1.78	1.65	1.89	1.63	1.63	1.61
Lappi	1.28	1.46	1.76	1.40	1.89	1.67	1.49	1.57
Ahvenanmaa	1.28	1.48	1.78	1.75	1.89	1.67	1.32	1.60

Taulukko 2 kuvaa kokonaishedelmällisyyden muutosta vuodesta 2015 vuoteen 2018. Silmiinpistävää on, että lasku on tapahtunut maakuntien sisällä kautta linjan, aluetyypistä riippumatta. Ahvenanmaata (ja sielläkin vain yhtä alueluokkaa) lukuun ottamatta syntyvyys on ollut laskussa kaikkien maakuntien kaikissa alueluokissa! Toisin sanottuna, esimerkiksi valmiiksi al-

haisemman syntyvyyden kaupunkimaiset alueet ovat kärsineet syntyvyyden alenemisestä entisestään. Suurimmassa osassa alla kuvattuja alueita on syntyvyys ollut uusiutumistason 2.1 alapuolella jo vuoden 2015 lukujen perusteella, oli kyseessä sitten kaupunkimainen alue tai ei.

Taulukko 2. Kaupunki-maaseutuluokittainen kokonaishedelmällisyyden muutos (%) eri maakunnissa 2015–2019. Suurimmat muutokset korostettu tummanvihreällä, pienimmät vaaleanvihreällä.

Lähde: Tilastokeskus ja SYKE-YKR.

Luokka/ Maakunta	Sisempi kaupunki- alue	Ulompi kaupunki- alue	Kaupungin kehysalue	Maaseudun paikallis- keskus	Kaupungin läheinen maaseutu	Ydin- maaseutu	Harvaan asuttu maaseutu
Uusimaa	-24 %	-29 %	-26 %	-26 %	-18 %	-13 %	-23 %
Varsinais-Suomi	-21 %	-16 %	-23 %	-30 %	-13 %	-22 %	-23 %
Satakunta	-21 %	-33 %	-31 %	-8 %	-10 %	-21 %	-6 %
Kanta-Häme	-4 %	-27 %	-23 %	-22 %	-21 %	-31 %	-23 %
Pirkanmaa	-25 %	-27 %	-21 %	-29 %	-16 %	-27 %	-23 %
Päijät-Häme	-15 %	-26 %	-22 %	-20 %	-39 %	-13 %	-23 %
Kymenlaakso	-22 %	-28 %	-10 %	-22 %	-20 %	-28 %	-23 %
Etelä-Karjala	-22 %	-33 %	-13 %	-22 %	-33 %	-28 %	-23 %
Etelä-Savo	-22 %	-27 %	-22 %	-13 %	-20 %	-19 %	-30 %
Pohjois-Savo	-21 %	-30 %	-22 %	-19 %	-20 %	-22 %	-25 %
Pohjois-Karjala	-22 %	-33 %	-25 %	-24 %	-20 %	-26 %	-13 %
Keski-Suomi	-22 %	-35 %	-27 %	-22 %	-28 %	-40 %	-29 %
Etelä-Pohjanmaa	-22 %	-27 %	-22 %	-19 %	-20 %	-21 %	-23 %
Pohjanmaa	-24 %	-19 %	-15 %	-22 %	-17 %	-9 %	-23 %
Keski-Pohjanmaa	-22 %	-20 %	-22 %	-22 %	-20 %	-27 %	-9 %
Pohjois-Pohjanmaa	-22 %	-34 %	-29 %	-26 %	-28 %	-19 %	-30 %
Kainuu	-22 %	-41 %	-22 %	-13 %	-20 %	-44 %	-22 %
Lappi	-22 %	-28 %	-21 %	-39 %	-20 %	-29 %	-30 %
Ahvenanmaa	-22 %	-27 %	-22 %	21 %	-20 %	-23 %	-5 %

Syitä 2010-luvun laskeneeseen syntyvyyteen pohditaan Rotkirchin luvussa tässä raportissa. Taulukkojen 1 ja 2 valossa syntyvyyden laskussa myös alueellinen jakauma ja siinä havaittujen erojen syyt ovat kiinnostavia. Pääsyyksi kokonaishedelmällisyyden laskuun 2010–2017 Hellstrand totesi ensimmäisen lapsen laskeneet määrät niin kaupungeissa kuin maaseudulla. Lisäksi kaupunkien ulkopuolisilla alueilla yli kolmen lapsen saanti väheni selvästi vuodesta 2010 vuoteen 2017. Toisaalta alhainen syntyvyys ei ainakaan näiden tietojen valossa ”kurjistuta” joitain alueita toisten kustannuksella, vaan kyseessä on harvinaisen tasaisesti kaikkia alueita kohteleva väestötrendi.

Monipaikkaisuus ja työn murros

Väestön sijoittuminen, asuminen ja asutokuntien koko liittyy tiiviisti myös toiseen aiheeseen, työn murrokseen. Työmarkkina-alueiden, kestävien, kiinnostavien ja houkuttelevien asuinympäristöjen ja toimivan päivittäisen liikkumisen väliset suhteet säätelevät pitkälti yksilöiden ja kotitalouksien kykyä toimia joustavasti niin asunto- kuin työmarkkinoilla. Kysymys siitä, mikääläinen on suomalainen kaupunki vaikkapa vuonna 2030, liittyy olennaisesti tulevaisuuskuvaan, jossa kaupunki toimii alustana työelämälle, elämäntapa- ja asumisvalinnoille. Mikäli tähtäämme tämän toimintaympäristön kestävään kehitykseen, työvoiman liikkuvuus ja työelämän joustot yhdistyvät resurssiviisaaseen elämäntapaan ja resurssitehokkaaseen asumiseen.

Työn pirstaloituva luonne, jota kuvaavat lyhyet ja määräaikaisten sopimukset, useat samanaikaisten työnantajat, matalapalkkaisuus tai vaikkapa keikkapalkka, ei välttämättä mahdollista yhdessä paikassa asumista ja/tai työskentelyä. Yhä useampi valitseekin monipaikkaisen elämäntavan, kuten kunta- ja uudistusministeri

Anu Vehviläinen (2018) totesi taannoin kolumnissaan. Tulevaisuuden väestö- ja kaupunkivisiolle tämä merkitsee uusia haasteita. Monipaikkaisuuden problematiikkaa ei pysty ratkaisemaan kertaheitolla. Ei edes kaksoiskuntalaisuuden selvitys (VM, 2018) tuonut tähän ratkaisua, joskin siinä ehdotetaan e-kuntalaisuuden edistämistä jatkossakin osallisuus-, viestintä- ja päätöksentekokokeiluin.

Monilla aloilla teknologian tuoma ajan ja paikan riippumattomuus mahdollistaa yhä paremmin teki-jäkohtaisen työn teon räätälöimisen ja joustavuuden, vaikka sitten pakon edessä, kuten nyt koronakriisin keskellä koemme. Niissä työpaikoissa, joissa etätöiden tekeminen on mahdollista, toimintaympäristö voi olla fyysisen sijaan virtuaalinen, ja työpaikaksi käy oma keittiö, yleinen kahvila, julkinen kulkuväline tai tarpeen vaatiessa mikä tahansa tila. Monitilaisuus ja –paikkaisuus lisää työn joustavuutta, mutta asettaa samalla uudenlaisia haasteita niin työnantajalle kuin työntekijälle. Yhteiset pelisäännöt, työympäristön mukavuuden varmistaminen ja ergonomia, turvallisuus, jopa sopimuskäytännöt korostuvat (Oksanen, 2017).

Paikkariippumattoman työn ja monipaikkaisuuden vahva edellytys on digitaalisuus. Digitaalisuuden merkitys työelämässä korostuu niin yksityisellä kuin julkisella sektorilla (Dufva ym., 2017). Tämä näkyy esimerkiksi valtioneuvoston toimenpide-ehdotuksessa (2018), jossa korostettiin digialustojen merkitystä työntekoon ja sen organisointiin. Alustojen hyödyntämisessä nähtiin merkittäviä etuja työn tehokkuuden näkökulmasta. Alustojen käytön lisäämisellä voi olla myös potentiaalia valtioiden ja kuntien muuttuvien, ja ihmisten keskittymisen seurauksena vaikeasti tyydytettävien työvoimatarpeiden paikkaukseen.

Väestön demografinen muutos ja muuttoliike luovat uudenlaisia haasteita tulevaisuuden työelämäl-

Riippumatta
siitä, missä lapset
syntyvät, tuntuu
väki kulkeutuvan
kaupunkeihin.

le ja hyvinvoinnin ylläpidolle. Syntyvyyden matala taso ja huoltosuhteen kasvu vaikuttavat niin valtion kuin kuntien taloudellisiin raameihin. Hyvinvoinnin varmistaminen muuttuvassa toimintaympäristössä onkin tärkeää, sillä työvoiman tarjonnan ja pidemmän aikavälin työikäisten ikäluokkien pieneminen vaikuttaa olennaisesti koko maan huoltosuhteeseen ja kestävyysvajeeseen. Korjausliikkeeksi on ehdotettu nettomaahanmuuton lisäämistä ja eläkeiän nostoa (kts. esim. Tikanmäen ja Seurin luku tässä raportissa). Lisäksi korostuu ihmisten työ-, toiminta- ja osaamiskyvystä huolehtiminen, jotta ihmiset saataisiin pysymään ja viihtymään pidempään työelämässä (VN, 2018).

Kestävän kehityksen kaupungit

Riippumatta siitä, missä lapset syntyvät, tuntuu väki kulkeutuvan kaupunkiin. Mitä väen pakkautuminen harvoille kaupunkiseuduille merkitsee kaupunkirakenteen näkökulmasta ja millainen kehitys on kestävä? Taajamat ovat tiivistyneet täydennysrakentamisen ansiosta ja asukastiheys on kääntymässä kasvuun erityisesti suurimmilla kaupunkiseuduilla. Kaupunkiseutujen kehitys onkin ollut aiempaa suunnitelmallisempaa: yhä suurempi osuus uusista asunnoista on viime vuosina sijoittunut asemakaava-alueille. Tästä huolimatta asemakaava-alueen ulkopuolisen harvan asutuksen pinta-ala on kasvanut. Hajautumiskehitystä pidetään yleisesti kestävä aluekehityksen vastakohtana (Terämä ym., 2017).

Meillä Suomessa on vielä varaa tiivistää. Tiivistyvä

rakennettu ympäristö ja toimiva yhdyskuntarakenne edesauttavat resurssiviisaan yhteiskunnan toteutumista. Tilaa Suomen kaupungeissa on, kun suurin keskimääräinen tiheys löytyy Helsingistä (3002 as/km²)¹⁷ ja toiseksi tulee Kauniainen (1634 as/km²). Kaupungistumisen jatkuessa on kuitenkin tärkeää kehittyä kestävästi, mikä onkin mahdollista hyvällä suunnittelulla, kunhan kaupungistumisen tahti säilyy nykyisen kaltaisesti maltillisena¹⁸.

Vastikään päättyneessä strategisen tutkimuksen neuvoston BEMINE-hankkeessa (Mäntysalo, Kanninen, Purkarthofer & Koste, 2019) tarkasteltiin muun muassa kaupungistumista suunnittelunäkökulmasta. Pääosa väestöpaineista seuraavasta uudisrakentamisesta on sijoittunut aiemmin rakennettujen alueiden yhteyteen johtaen tiivistyvään kaupunkirakenteeseen (Rehunen, Ristimäki, Strandell, Tiitu & Helminen, 2019). Suurimmilla kaupunkiseuduilla rakennettun ympäristön laajeneminen luontoalueille on ollut viimeisten vuosien aikana melko vähäistä suhteutettuna rakennusten kerrosalan kasvuun (mt.). Taajama-alueet ovatkin täydennysrakentamisen myötä aiempaa tehokkaammin rakennettuja.

Suomalaiset kaupunkiseudut ja maaseututaajamat ovat kuitenkin keskenään hyvin erilaisessa asemassa sen suhteen, miten ne pystyvät vaikuttamaan kaupunkirakenteen kehitykseen. Valintoja on mahdollista tehdä erityisesti suurimmilla kasvavilla seuduilla, joille asuntorakentaminen yhä enemmän keskittyy. Silti myös maltillisemmän kasvun tai supistumisen seuduilla voidaan johdonmukaisella suunnittelulla vaikuttaa yhdyskuntarakenteen ja sitä kautta palveluiden ja

17 Arvoja voi verrata esim. Euroopan tiiveimpiin kuuluviin Pariisin 11. arrondissementin yli 40 000 as/km², Lontoon City of Westminsterin yli 20 000 as/km² tai vaikkapa lähempänä meidän lukujamme oleviin pääkaupunkeihin Berliinin 3837 as/km² (ei maansa tiheimmin asuttu kaupunki) tai Tukholman vajaa 5000 as/km² (ei myöskään maansa tihein). Lähde: Eurostat, 2015.

18 Suomen keskimääräinen vuotuinen kaupungistumistahti 2015–2020 on arviolta 0.42 %, vrt. Ruotsi 1.05 %, Iso-Britannia 0.89 %, Intia 2.37 %, Kiina 2.42 %. Lähde: YK, 2018.

työpaikkojen saavutettavuuden ja liikkumistarpeiden muotoutumiseen (Rehunen ym., 2018).

Kun väestörakenne muuttuu, väki muuttaa ja preferenssit niin asumisessa kuin työn tekemisessä ovat myllerryksessä, on perusteltua kysyä, kenelle me oikein suunnittelemme kaupunkeja? Kaupungeissa asuvat ja asioivat toivovat paitsi toimeentulon myös elämänlaadun kannalta toimivia ratkaisuja, ja niitä kaupungit ovatkin alkaneet palveluissaan ja kehittämässään rakenteissa vaalia. Tarjotuissa ratkaisuisa (esim. liikkumisen suhteen) on usein hyötyä korkeasta tiheydestä kestävyuden kannalta arvioituna. Laaja-alaisesti suunnitellut ratkaisut voivat tuoda mukanaan niin kutsuttuja rinnakkaishyötyjä (*co-benefits*) ja sitä kautta parantaa hyvinvoinnin ja kestävä kehityksen edellytyksiä.

Kaupunkien elinvoimaisuus, pitovoima ja kestäväle pohjalle perustuvat kasvunäkymät ovatkin pitkälti kytköksissä asukkaiden hyvinvointiin. Tästä on kiinnostuttu nyt entistä enemmän eri tasojen päätöksenteossa ja kaupunkitutkimuksessa. On siis perusteltua kysyä paitsi sitä, minkälainen kaupunki on kestävä kehityksen periaatteiden mukainen, myös sitä, millaisen kaupungin asukkaat haluavat. Yksilön preferenssien kytkeytyminen aikamme trendeihin koronalla tai ilman tulee vääjäämättä muokkaamaan myös kaupunkikehitystä. Ennakoinnilla on paikkansa päätöksentekokoneistossa, ja kevään 2020 koronatilanne toi hyvin esiin myös rankempiin skenaarioihin varautumisen merkityksen. Suomen väestö- ja kaupungistumiskehitykseen voi, ja pitää voida, varautua eri tasoilla.

Kiitokset: Julia Hellstrand, HY; Antti Rehunen, SYKE; Kaisa Schmidt-Thomé, Demos Helsinki; Anna Strandell, SYKE sekä Strategisen tutkimuksen neuvoston päättynyt BEMINE-hanke, joka tarjosi rahoitusta kaupunki-maaseutuluokittaiselle väestömallinnustyölle.

Lähteet

- Anttila, J., Eranti, V., Jousilahti, J., Koponen, J., Koskinen, M., ... & Malkamäki, M. (2018). *Pitkän aikavälin politiikalla läpi murroksen – tahtotiloja työn tulevaisuudesta* (s. 93–94). Tulevaisuusselonteon taustaselvitys. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 34/2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-538-9>
- Dufva, M., Halonen, M., Kari, M., Koivisto, T., Koivisto, R. & Myllyoja, J. (2017). *Kohti jaettua ymmärrystä työn tulevaisuudesta*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisu 33/2017.
- Eurostat (2017). *Fertility statistics*. Haettu 9.8.2019 osoitteesta https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Fertility_statistics.
- Eurostat. (2015). *Population density in local administrative units (LAU2), 2015 (inhabitants km²)*. Haettu 8.7.2019 osoitteesta https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Urban_Europe_%E2%80%94statistics_on_cities_towns_and_suburbs_%E2%80%94life_in_cities
- Haltia, E., Keskinen, P., Karikallio, H., Alho, E., Vuori, L. & Alimov, N. (2019). *Kaupunkiseutujen asukkaiden asumispreferenssit – Miten ja missä kaupunkilaiset haluavat asua?* PTT raportteja 260.
- Hellstrand, J. (2018). *All-time low period fertility in Finland: tempo or quantum effect?* (pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto).
- Helminen, V., Nurmio, K., Rehunen, A., Ristimäki, M., Oinonen, K., Tiitu, M., Kotavaara, O., Antikainen, H. & Rusanen, J. (2014). *Kaupunki-maaseutu-alueuokitus – Paikkatietoihin perustuvan alueuokituksen muodostamisperiaatteet*. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 25/2014.
- Kannisto, O., Kokkonen, P., Korhonen, M. & Vuorio, E. (2019). *Myös yksiöiden rakennusbuumi hiipuu – mitä tilastot kertovat ilmiöstä?* Tieto ja Trendit. Tilastokeskus.
- Mäntysalo, R., Kanninen, V., Purkarthofer, E. & Koste, O-W. (toim.) (2019). *Kaupunkiseudut: Ristiinvalotuksia ja rajanylityksiä. BEMINE-hankkeen loppuraportti*. Aalto-yliopiston julkaisusarja CROSSOVER 2/2019. <https://aalto.fi/handle/123456789/38724>
- Nikander, T. & Pietiläinen, M. (2015). *Kaupunkialueet vetävät nuoria asumaan yksin*. Tieto ja Trendit. Tilastokeskus.

- Oksanen, K. (2017). *Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 1. osa: Jaettu ymmärrys työn murroksesta*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 13a/2017.
- Rehunen, A., Nissinen, A. & Terämä, E. (2019). Kaupungistumisen kehityskulut vaikuttavat ekologiseen kestävytyteen. Teoksessa R. Mäntysalo, V. Kanninen, E. Purkarthofer & O-W. Koste (toim.), *Ristiinvalotuksia ja rajanylityksiä – BEMINE-hankkeen loppuraportti* (s. 46–50). <https://aaltodoc.aalto.fi/handle/123456789/38724>
- Rehunen, A., Ristimäki, M., Strandell, A. Tiitu, M. & Helminen, V. (2018). *Katsaus yhdyskuntarakenteen kehitykseen Suomessa 1990–2016*. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 13/2018. Suomen ympäristökeskus. <http://hdl.handle.net/10138/236327>
- Strandell, A. (2017). *Asukasbarometri 2016 – Kysely kaupunkimaisista asuinympäristöistä*. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 19/2017. Suomen ympäristökeskus. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/193009>
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2018). Syntyneet. Tilastokeskus. Haettu 2.7.2019 osoitteesta http://www.stat.fi/til/synt/2018/synt_2018_2019-04-26_tie_001_fi.html.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2016). Syntyneet (02). Tilastokeskus. Haettu 9.8.2019 osoitteesta http://www.stat.fi/til/synt/2016/02/synt_2016_02_2017-12-04_tie_001_fi.html
- Terämä, E., Tiitu, M., Paavola, J.M., Vainio, A., Määttänen, N., Miettinen, A., Kontula, O. & Hiilamo, H. (2018). *Yksin osana elinkaarta*. VNK Selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 66/2018.
- Terämä, E., Clarke, E., Rounsevell, M. D. A., Fronzek, S. & Carter, T. R. (2017). Modelling population structure in the context of urban land use change in Europe, *Regional Environmental Change* 19(3), 667–677. <https://doi.org/10.1007/s10113-017-1194-5>
- Valtiovarainministeriö (VM). (2018). *Millaista monipaikkaisuutta Suomeen – Selvitys kaksoiskuntalaisuudesta. Valtiovarainministeriön julkaisuja 3/2018*. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-251-927-6>
- Vehviläinen, A. (2018). Millaista monipaikkaisuutta Suomeen? [kolumni] Haettu osoitteesta https://vm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/millaista-monipaikkaisuutta-suomeen-
- Valtioneuvosto (VN). (2018). *Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 2. Osa: Ratkaisuja työn murroksessa*. Valtioneuvoston julkaisusarja 30/2018.
- YK [United Nations], Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2018). *World Urbanization Prospects: The 2018 Revision*. Haettu osoitteesta <https://population.un.org/wup/DataQuery/>